

Recenzió: Veres Valér és Papp Z. Attila (szerk.):***Szociológiai mintázatok.******Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálatai alapján***

Immár évtizedes múlta visszatekintő kutatássorozat összefoglalásának is tekinthetjük a kötetet. De több is ennél. Nem csak azért, mert újabb vizsgálatok kiindulási pontjaként a jövőbe mutat, hanem azért is mert a kolozsvári szociológusok szellemi közösségének manifesztációja.

A *Szociológiai mintázatok*² formálisan egy hat darabból álló tanulmánykötet. A kötetet átmegeg átszövik azok a jelentéshálózatok, melyek a kötet egységességéről gondoskodnak. Ezeknek köszönhetően tartalmilag nem különálló tanulmányok láncolatát, hanem egy egymásra figyelő és együtt dolgozó szerzői közösség alkotását, egy kiváló monográfiát tart kezében az olvasó. A könyvet átfogó jelentéshálózatok közül értelemszerűen ki kell emelni az erdélyi magyarok kisebbségi státusától nem független *nemzeti identitás* problematikáját, valamint az erdélyi gazdaság, politika és társadalom *modernizációjának* tematikáját. A monográfia elsősorban a tágabb Erdély társadalmi valóságát mutatja be, ugyanakkor a társadalmi és kulturális inerciarendszert ennél tágabban értelmezi. Mind *Románia*, mind *Magyarország*, mind *Európa* olyan viszonyítási pontot jelent, mely a kötet szinte valamennyi tanulmányában megjelenik.

A kötet első írásában Veres Valér „*az erdélyi magyarok természetes nemzeti identitásának sajátosságait, a kisebbségi, kulturális, nemzeti és állampolgári identitáselemek változását és/vagy állandóságát*” mutatja be a 2007. és 2010. évi Kárpát Panel-kutatások alapján. A kötet egyetlen tanulmánya sem hagyja érintetlenül ezt a két adatfelvételt, ezért ha nem is teljesen részletesen, de a könyv bevezetőjében röviden bemutatják a szerkesztők a panelkutatás mintavételi eljárását. A korábbi kutatásban 900, míg a későbbi kutatásban 890 fős mintát vettek, melyek jól reprezentálják az Erdélyben élő magyarokat.³

A tanulmány egyrészt kiváló felvezetést adja a kötetnek, másrészt terjedelme ellenére lényegre törő, rendkívül informatív. Igazi szellemi élmény, azért is, mert logikusan felépített, módszeres munka. A kötet bevezető tanulmányában Veres elméleti felvezetést ad, melyben egyfelől történeti kontextusba helyezi a témát, Bibó István, Szűcs Jenő európai makrotársadalom elméleteit hívja segítségül a nemzeti identitás vizsgálatához. Másfelől szociálpszichológiai értelmezési kerettel is szolgál, melynek kiindulópontját Benedict Anderson *elképzelte közösségről* szó-

-
- 1 Prazsák Gergő, PhD. ELTE TáTK Interdiszciplináris társadalmi kutatások doktori program oktatója. A recenzió a Bolyai János kutatói ösztöndíj támogatásával készült.
 - 2 Veres, V., Papp, Z. A. szerk. 2012. *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálatai alapján*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány
 - 3 A második adatfelvételtől kimaradt Krassó-Szörény megye a magyarok alacsony létszáma miatt. A 2010-es mintavétel alapvetően a 2007-es kutatásra épül. A mintavétel részletesebb bemutatása emiatt a 2007-es kutatás eredményeinek elemzése között található (Csata, Kiss, Veres 2007:5–7).

ló elmélete adja. A makrohipotézis felvázolását követően a szerző szakszerűen vág bele a survey adatok elemzésébe. A *magyarságtudat, az erdélyiség, a haza és az állampolgári kötődés, a romániai-aiság, az etnocentrizmus, a kisebbségi helyzet, a nemzeti szimbólumok, a csoportközi viszonyok* bemutatásán keresztül Veres módszeresen halad az *etnikai diszkriminációt meghatározó tényezők rendszerének feltárásához*. Az adatfelvételek eredményeiből jól kiolvasható, hogy az utóbbi időben az *erdélyi identitás* hangsúlyosabbá vált az erdélyi magyarok nemzeti identitásában. Az eredmény valamennyi írás esetében felfedezhető. Veres ezzel együtt nem hagyja, nem hagyhatja figyelmen kívül a nemzeti identitás más elemeinek vizsgálatát sem. A pontosabb kép bemutatásához összetett statisztikai elemzéseket használ, melynek során a tanítható módon alkalmazott módszerek mellett, a statisztikai szaktudással rendelkező olvasókon túl, azokra is tekintettel van, akiket kevésbé a statisztika, mint inkább az eredmények értelmezése vonz. Veres tanulmánya éppen ezért nem hagyhatja érintetlenül a lágyabb, kvalitatív módszerekkel készült vizsgálatokat sem, melynek során ugyancsak érzékeny az Erdélyen belüli régiók különbségeinek bemutatására is. A téma iránti tudományos értelemben vett alázatosságára utal, hogy napi tapasztalatokkal rendelkező erdélyiként, mégis kitüntetett figyelemmel, módszeresen elemzi a fókuszcsoportos kutatás eredményeit.

A kötet következő tanulmányát jegyző Papp Z. Attila voltaképpen ugyanazokat a kérdéseket járja körül, mint Veres. Azonban módszertanában Veres tanulmányának inverze, ugyanis elsősorban a fókuszcsoportos kutatás eredményeinek elemzését végzi el. Az írás bevezetője tágabb kontextusban helyezi el Erdély társadalmát, melyet a Kárpát-medence társadalomföldrajzi határai jelölnek. Papp írása érezhetően konfliktusosabb helyzetről számol be, mint Veresé. Számára is központi téma a „diszkriminációs kontextus” bemutatása, elemzése. Módszertani értelemben is korszerű tanulmányról van szó, hiszen a fókuszcsoportos kutatás eredményeit, számítógépes támogatással, tartalomelemzéssel prezentálja. Papp alapvetően a *haza* és a kisebbségi lét *kognitív és érzelmi* mélystruktúráit mutatja be, melynek során kézenfekvő, hogy eljut a vizsgálatban résztvevő erdélyi magyarok előítélet-térképeinek felrajzolásához és elemzéséhez. Papp szellemesen használja fel a 2007-es survey adatfelvétel eredményeit a 2009-es fókuszcsoportos vizsgálatban, ugyanis megemlíti őket a fókuszcsoportokon. A legélt beszélgetések elemzése során ugyancsak tágabb kontextusban helyezi el az erdélyi társadalom előítéleteit, hiszen térképes ábrázolásában megjelennek az *autosztereotípiákon* kívül az *erdélyiek románokról, magyarországi magyarokról és európaiakról* alkotott sztereotípiái. A továbbgondolásra is alkalmas, részletes táblázatok, akárcsak Veres tanulmányának esetében is, az írás függelékében található. Tanulmányozásuk ezúttal is felettébb érdekes szellemi élményben részesítheti az olvasót.

A kötet következő tanulmányát Geambaşu Réka írta, melynek címe: *Erdélyi magyar feminizmus: érdeklődés hiányában elmarad?* A tanulmány mind formai, mind tartalmi értelemben cezúrárt jelent a kötetben. Ritmikáját tekintve friss, fiatalos, lendületes. Tartalmilag a *kisebbségi identitás* témakörét a *nemi identitással* bővíti. A társadalmi identitás összefüggésében nem hagyhatja érintetlenül a *kultúra*, s a kultúra tagjai által hordozott *értékrendszer* elemzését sem. A szerző elsősorban a munkaerőpiaci helyzetre koncentrálna rendkívül gördülékenyen mutatja be a női és férfi szerepek nyilvános, illetve magánszférában való megjelenését. A tanulmány relevanciájának, újszerűségének hangsúlyozásához érdemes magát a szerzőt idézni: „*A romániai magyar közösség belső nemi egyenlőtlenségére, valamint az ezzel kapcsolatos attitűdökre, nem fókuszált még kutatás.*” (121. old.) Geambaşu a 2010-es kutatás adataira támaszkodva rendkívül jól

érezkelteti, hogy a nemi szerepek igen erőteljesen megcsontosodtak az erdélyi nők és férfiak körében. Ezt mutatja be a tanulmány voltaképpen magát jelentő, a 127. oldalon található, talán az egész kötet egyik legérdekesebb táblázata. Az értelmezés során Geambaşu Réka Inglehart és Baker modernizációs elméletét versenyezteti a gazdasági meghatározottságokkal. Az írás olyan fontos kérdések tárgyalásával tágítja a monográfia spektrumát, mint a *modernizáció*, az *értékrend*, a *konzerváció*. Ezzel szinte kimondatlanul is felvezeti a kötet következő két tanulmányát, amelyek közül az előbbiben inkább a *konzerváció*, míg az utóbbiban inkább az *innováció* kérdését járják körül a szerzők.

A társadalom, a kultúra, így Erdély társadalma és kultúrája sem lehet független azoktól a vallási nézetektől és gyakorlatoktól, melyekkel a társadalom tagjai megszerkesztik az őket körülvevő fenomenológiai teret. A különösen fontos témát Kiss Dénes *Az erdélyi magyarság vallásosságának sajátosságai* című munkája tárgyalja. Azonban nem csak a konzervatívizmushoz tartozó *vallásosság*, hanem ellentétéként a *szekularizáció* is az írás bevezetőjének tárgyát képezi. A szerző elsősorban a rendszerváltás előtti és azt követő időszak vallástörténeti hátterét mutatja be, és ennek segítségével elemezi a kisebbségi lét és a vallásosság kapcsolatát. Az erdélyi adatokat ebből a szempontból szélesebb társadalmi környezetbe ágyazva dolgozza fel, így lehetősége nyílik arra, hogy vallás és kisebbségi helyzet szempontjából általánosabb érvényű hipotézist teszteljen. A szerző nemcsak a Kárpát Panel adataival dolgozik, hanem nagyobb, európai összehasonlító kutatásokból származó adatfelvételeket is bátran és sikeresen használ. Elemzése olvasmányos, minden kultúra iránt érdeklődő olvasó számára izgalmas kulturális kalandozást nyújt a tágan értelmezett Erdélyben. Kalandozást, de nem csapongást. Kiss tanulmánya módszeresen vezeti az olvasót az erdélyi társadalom vallásosságának aktuális kérdéseitől a vallási gyakorlatok szociológiai elemzésén át az erdélyi vallásosság manapság is roppantul fontos funkciójához: a közöség- és kultúrateremtéshez.

A Geambaşu Réka tanulmányában megjelenő tradicionális–modern elágazás másik irányába Márton János *Médiafogyasztás és politikai aktivitás Erdélyben* című értekezése nyit utat. A megannyi táblázattal, függelékkel, empirikus adatokkal alátámasztott elemzés kiemelkedően fontos, mind a *társadalmi identitás*, mind a *modernizáció* szempontjából. A szerző tanulmánya ennek megfelelően számos értelmezési lehetőséget rejt magában. Ennek megfelelően az olvasó érdeklődése döntő mértékben meghatározza, hogy miként olvassa Márton dolgozatát. A technológiai innovációk társadalmon belüli terjedésével foglalkozó „tudós” olvasó képet kap róla, hogy a korábbi tanulmányokban megjelenő értékrendi, tradicionális meghatározottságok milyen mértékben támogatják a korszerű infokommunikációs eszközök terjedését. Az erdélyi magyarok közössége arról tájékozódhat, hogy mely médiumok fűzik egybe leginkább az erdélyi magyar társadalmat. A politikus pedig ennek megfelelően megtudhatja, hogy miként érhetők el az erdélyi magyarok. Ám nemcsak a romániai politikusok számára felbecsülhetetlen eszköz Márton tanulmánya, hanem a magyarországi politikusoknak is. És nem csak a két ország szempontjából, hanem az európai politika szempontjából is.

A kötet zárótanulmánya Kiss Zita tollából származik és *Az erdélyi magyarok lakáshelyzete* címet kapta. A tanulmány úgy konkretizálja a nemzeti identitás és modernizáció kérdésköreit, hogy közben átfogó keretbe illeszti a monográfiát. A *magán* és a *nyilvános* szféra többször előkerülő téma a *Szociológiai mintázatok* című kötetben. Mivel Kiss Zita tanulmánya a *lakással* foglalkozik, egyrészt rendkívül szorosan illeszkedik az identitás legszűkebb környezetét adó

privacy témákhoz. A *magántulajdon* elemzése révén egyrészt az *autonómia* kérdéskörét érinti, másrészt a *lakáspolitiká* révén szorosan kapcsolódik a *társadalompolitikához*, s ebben az értelemben a *nyilvános szférához*. A szerző a lakások, a lakáspolitiká kérdésének Erdélyben történő vizsgálatát remekül helyezi el a kelet-európai rendszerváltások különböző forgatókönyvei között. A tanulmány vége a fiatalok lakáshoz jutásával kapcsolatos attitűdjeivel, elvárásaival, gyakorlataival foglalkozik. A romániai (benne erdélyi) fiatalok lakásvásárlását támogató közpolitikai gyakorlatok igénybevételeéről, illetve tervezett igénybevételeéről szólnak a tanulmány és egyben a kötet utolsó oldalai. A monográfia egyfelől Románia határain belülre szűkül, másfelől viszont az új generációk lakáshoz jutásának elemzésével a jövőbe mutat. Abba a jövőbe, ahol nem csak a bor, de a tömlő is új.

A Veres Valér és Papp Z. Attila által szerkesztett *Szociológiai mintázatok* című kötet olvasmányos, igényes alkotás. Egyaránt megjelennek benne a tradíciók és az újítások. Annak ellenére, hogy a monográfia a 2010-es év körüli állapotokról szól, a témák túlmutatnak az erdélyi társadalom „*hic et nunc*”-ján. A kötetben található tanulmányok pedig különböző szűkebb témák elágazásaiként is olvashatók, melyek újabb és újabb ösvényeket nyitnak meg az erdélyi Kárpátok bércei között élő népek együttélésének tanulmányozásához és harmonikus, konfliktusmentes együttélésük elősegítéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

CSATA Zsombor, KISS Dénes, VERES Valér

2007 Kárpát Panel – Erdély. Gyorsjelentés 2007. In PAPP, Z. A., VERES, V. (szerk.): *Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái. Gyorsjelentés.* Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet